

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ,
АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 1(9), 2022

Мукачево

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Мукачівського державного університету
(Протокол №17 від 28.04.2022 р.)

Головний редактор:

Гоблик Володимир Васильович – доктор економічних наук, професор, перший проректор, Мукачівський державний університет

Заступник головного редактора:

Молнар Тетяна Іванівна – голова Наукового товариства студентів, аспірантів, молодих вчених, Мукачівський державний університет

Відповідальний секретар:

Бабіля Марина Василівна, Мукачівський державний університет

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Кабачій Василь Миколайович - к. ф-м. н., доцент, завідувач кафедри машинобудування, природничих дисциплін та інформаційних технологій;

Качур Мирослава Михайлівна – к. пед. н., доцент кафедри теорії і методики музичної освіти;

Кобаль Василь Іванович - к. пед. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;

Козарь Оксана Петрівна – д-р. т. н., професор, академік Української технологічної академії (м. Київ), завідувач кафедри легкої промисловості і професійної освіти;

Корнієнко Інокентій Олексійович – к. психол. н., доцент кафедри психології;

Лужанська Тетяна Юріївна – к. географічних наук, доцент, декан факультету туризму та готельно-ресторанного бізнесу;

Малець Олександр Омелянович – д-р. і. н., доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін та фізичної культури;

Мілашовська Ольга Іванівна – д-р. е. н., професор, завідувач кафедри готельно-ресторанної справи;

Моргун Алла Володимирівна – к. філол. н., доцент, декан гуманітарного факультету;

Попович Наталія Михайлівна – д-р. пед. н., доцент, завідувач кафедри музичного мистецтва;

Прокопович Лідія Сигізмундівна – к. філол. н., доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій;

Проскура Володимир Федорович – д-р е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту та управління економічними процесами;

Реслер Марина Василівна - д-р е. н., професор, академік Академії економічних наук, декан факультету економіки, управління та інженерії;

Стегней Маріанна Іванівна - д-р. е. н., професор кафедри економіки та фінансів;

Теличко Наталія Вікторівна – д-р. пед. н., професор, завідувач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов;

Товканець Ганна Василівна - д-р пед. н., професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти;

Фізеші Октавія Йосипівна – д-р. пед. н., професор кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти;

Черепаня Наталія Іванівна – к. пед. н., доцент, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти;

Черничко Тетяна Вікторівна - д-р. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів.

Іванова В.В.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти,
Мукачівський державний університет

Сарканич М.Я.

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр»,
спеціальність 012 Дошкільна освіта,
Мукачівський державний університет

ПОБУДОВА ІНТЕГРОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті актуалізується проблема інтеграції як природного динамічного процесу, що охоплює взаємопроникнення та взаємозв'язок елементів, розділів та освітніх напрямів на основі системного і всебічного розкриття процесів і явищ, спрямованих на забезпечення цілісності знань та умінь.

***Ключові слова:** інтеграція, інтегрований освітній процес, дошкільна освіта, дошкільник.*

The article highlights the problem of integration as a natural dynamic process, covering the interpenetration and interconnection of elements, sections and educational areas based on systematic and comprehensive disclosure of processes and phenomena aimed at ensuring the integrity of knowledge and skills.

***Key words:** integration, integrated educational process, preschool education, preschooler.*

Пізнавальний розвиток дітей дошкільного віку покликаний забезпечити формування цілісної картини світу. Це можливо тільки за умови реалізації в закладі дошкільної освіти цілісного інтегрованого освітнього процесу, що в свою чергу передбачає реалізацію принципу інтеграції. Суть принципу інтеграції полягає в об'єднанні освітніх областей в єдиний процес, зв'язок між ними. Даний принцип є провідним при постановці мети, визначенні змісту дошкільної освіти, виборі форм і методів організації освітнього процесу в ЗДО.

Аналіз сучасних досліджень свідчить про стійкий науковий інтерес до проблеми інтеграції в освіті (І. Бех, М. Вашуленко, Н. Гавриш, І. Зязюн, В. Ільченко, І. Кіндрат, О. Савченко та інші). Суттєвими в дослідженні

проблеми інтегрованого підходу в системі освітнього процесу в закладі дошкільної освіти є праці таких науковців як: К. Бєлая, І.Кіндрат, К. Крутій, М. Лазарева та ін.

Однак в науково-методичній літературі інтегрований освітній процес в закладі дошкільної освіти недостатньо розроблений, що створює потребу у більш детальному вивченні цього питання.

Мета статті – теоретичний аналіз наукових підходів до проблеми інтеграції в дошкільній освіті та визначення особливостей побудови інтегрованого освітнього процесу в ЗДО.

В Базовому компоненті дошкільної освіти виділяється 10 освітніх галузей: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина в природному докiллі», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини», «Комп'ютерна грамота», «Іноземна мова», «Хореографія», «Шахи», об'єднання яких дає основу для появи нового освітнього продукту.

Розглянемо, як представлено поняття «інтеграція» в довідковій літературі. «Інтегрувати» означає об'єднати (-нувати) в одне ціле, таке поняття дано в словнику [3]. Тлумачний словник іншомовних слів Л. Крисіна під інтеграцією (від лат. *Integratio* означає заповнення, відновлення) – розуміє об'єднання в ціле якихось частин, елементів.

Поняття «інтеграція» вважається складною міждисциплінарною науковою категорією і є предметом багатьох гуманітарних наук: філософія, соціологія, психологія, педагогіка та ін. Проблеми інтеграції в педагогіці розглядаються в різних аспектах в працях багатьох дослідників. У роботах В. Краєвського, О. Петровського, Н. Талізiної розглядаються питання інтеграції педагогіки з іншими науками.

Поняття «інтеграція» відноситься до загальнонаукових. Педагогічна наука запозичила дане поняття з філософії. Інтеграція – «процес, або дія, що має своїм результатом, цілісність. Вона передбачає об'єднання, з'єднання, відновлення єдності» [2].

У словнику аналітичної психології інтеграція (*Integration*) – процес, за допомогою якого частини з'єднуються в ціле (В. Зеленський. Словник аналітичної психології).

У педагогічному словнику «інтеграція в освіті» розглядається як об'єднання, органічне злиття ... змісту освітніх програм, різних предметів або їх елементів всередині освітніх галузей [5].

Проаналізувавши вище представлені трактування поняття «інтеграції» в довідковій літературі, ми прийшли до висновку, що воно представлено як об'єднання в єдине ціле.

Вперше інтерес до даної проблеми в педагогіці ми бачимо в працях Я. Коменського, який стверджував, що «все, і найбільше, і найменше – так повинно бути приладнано між собою і з'єднано, щоб утворити нерозривне ціле» [6]. Я. Коменський писав, що все буде засвоєно ясно, якщо всьому буде покладено міцну основу, якщо ця основа буде закладена глибоко, якщо все, що допускає відмінність, буде різним, а все, що має взаємний зв'язок, буде постійно з'єднуватись [6, с.22].

Пропонуючи своє розуміння досконалого навчального процесу І. Песталоцці стверджував, що справа навчання має полягати в тому, щоб, з одного боку, розмежовувати між собою предмети, а з іншого – «об'єднати, в нашій свідомості подібне і споріднене, вносячи тим самим велику ясність у наші уявлення і повного їх з'ясування підвищити до чітких понять» [6].

У вітчизняній педагогіці перша спроба теоретичного дослідження аспектів даної проблеми дається К. Ушинським, який вважав, що система знань, тобто не арифметична сума абстрактних уявлень, а органічно пов'язані між собою єдині знання про об'єктивно існуючий світ. «Голова, наповнена уривчастими, нескладними знаннями, схожа на комору, в якій все безладно і де сам господар нічого не знайде» [9].

В даний час проблему інтеграції розглядають в такий спосіб. Так, І.Зверев і В. Максимова стверджують, що «інтеграція – є процес і результат створення нерозривно зв'язного, єдиного, цілісного». На думку А. Валицької, інтеграція – це методологічний принцип отримання комплексного знання (інтеграційний підхід), а одна з можливостей інтеграції знань на методологічному та методичному рівнях полягає у виявленні спільності в підходах і методах, використовуваних різними науками [1].

Безрукова В. пропонує поетапне проектування процесу інтегрування.

1. Перший етап інтеграції – підготовка до інтеграції (визначення мети, підбір об'єктів, вибір форми та ін.).

2. Другий етап інтеграції – безпосередня розробка обраної форми інтегрування («вибір системоутворюючого фактора», встановлення зв'язків і залежностей компонентів інтегрування, застосування способів інтегрування та ін.).

3. Третій (завершальний) етап інтеграції – перевірка отриманого інтеграційного продукту (експертна оцінка, коригування проєкту та ін.) [1].

Проблема інтеграції широко представлена в сучасній дошкільній педагогіці. Провідне місце займають дослідження таких вчених як: С. Проняєва, Л. Трубайчук, Н. Федіна та ін.

Трубайчук Л. розглядає інтеграцію в такий спосіб: «У дошкільній освіті інтеграція є як цілісне явище, що об'єднує освітні галузі в єдиний процес на

основі календарно-тематичного планування. Цілісність освітнім областям додає не стільки їх об'єднання, скільки проникнення однієї (або декількох) в іншу. При цьому даний процес спрямований на формування цілісної картини світу у дошкільнят і формування у них інтеграційних якостей особистості» [8, с.273, 277].

На думку Л. Трубайчук, принцип інтеграції є інноваційним для дошкільньої освіти та зобов'язує заклади дошкільньої освіти докорінно перебудувати освітню діяльність в ЗДО на основі синтезу, об'єднання освітніх областей, який передбачає отримання єдиного цілісного освітнього продукту, що забезпечує формування інтегральних якостей особистості дошкільника і гармонійне його входження в соціум [8, с.4-5].

В якості психолого-фізіологічної основи організації інтегрованого освітнього процесу в закладі дошкільньої освіти, на думку Л. Трубайчук, виступає вчення академіка І. Павлова про динамічний стереотип і другу сигнальну систему. На думку вченого, в якості фізіологічного механізму засвоєння знань виступають утворення в корі головного мозку складних систем тимчасових зв'язків, які І. Павлов ототожнював з тим, що в психологічному плані відноситься до асоціацій – це зв'язки між усіма формами відображення об'єктивної дійсності, в основі яких лежать відчуття. Вчений стверджував, що предмети і явища реальної дійсності постають взаємопов'язаними в пам'яті людини [8].

Виготським Л. була написана робота «Дослідження розвитку наукових понять в дитячому віці», в якій він писав про те, що «будь-яка нова ступінь в розвитку узагальнення спирається на узагальнення попередніх шаблів. Новий ступінь узагальнення виникає не інакше, як на основі попередньої». На думку психолога, попередня розумова діяльність, що сприяла формуванню узагальнень, «не анулюється і не пропадає марно, але включається і входить в якості необхідної передумови в нову роботу думки». Це дозволяє зробити висновок про те, що необхідність інтеграції знань обумовлена самою природою мислення дитини. Закони вищої нервової діяльності, закони психології і фізіології підтверджують важливість організації дошкільньої освіти на основі принципу інтеграції [4].

Значний внесок в цьому плані відіграло вчення О. Леонтєва про інтеріоризацію, що позначає перетворення процесу зовнішньої діяльності в процеси свідомості, в ході якого «вони узагальнюються, вербалізуються, скорочуються і, головне, стають здатними до подальшого розвитку, який переходить межі можливостей зовнішньої діяльності» [7]. В. Давидов розглядав процес отримання знань як інтеграцію розумових процесів від загального до

конкретного, що веде до системного мислення, яке простежує взаємозв'язок окремих предметів всередині цілого, усередині системи в її становленні.

Реалізація інтеграції освітніх ліній в дошкільній освіті пояснюється також біологічним феноменом дитини дошкільного віку, що характеризується інтенсивним дозріванням організму і формуванням психіки. Дитина дошкільного віку в порівняно короткий період проходить всі стадії розвитку людства.

Таким чином, слідом за Л. Трубайчук ми вважаємо, що забезпечення систематичного функціонування внутрішньо предметних зв'язків та інтеграції освітніх галузей в дошкільній освіті відповідає природі дошкільника, який суперечить його віковим особливостям, дозволяє створювати цілісну систему розвитку у дошкільнят пізнавальної активності [8].

Як «робочу одиницю» при організації інтеграційного процесу в дошкільній освіті Л. Трубайчук виділяє системоутворюючий фактор, яким може бути будь-який компонент змісту дошкільної освіти або процесу, якісні характеристики його учасників. Всього вченим виділено шість *системоутворюючих чинників*:

1. Освітні галузі (У Базовому компоненті виділяється 10 освітніх ліній, які не повинні реалізовуватись в освітній діяльності ЗДО в чистому вигляді).

2. Тема, навколо якої об'єднуються освітні лінії. На основі календарно-тематичного планування визначається логіко-змістовна основа цілісного освітнього процесу. Щоб розкрити певну тему, дитині необхідні знання з різних областей.

3. Види діяльності дітей дошкільного віку: пізнавально-дослідницька, трудова, художньо-творча, комунікативна, рухова. Діяльність як психологічна основа інтеграції здатна об'єднувати в собі розрізнені компоненти і бути їх інтегратором, який дає основу для появи нового освітнього продукту, в створення якого включені і дорослі, і діти, і батьки.

4. Формування інтегральних якостей особистості, які передбачені Базовим компонентом як кінцевий результат освітньої діяльності ЗДО.

5. Об'єднання форм навчання і виховання дошкільнят, які будуть забезпечувати і синтез освітніх ліній, і взаємозв'язок різних видів діяльності, і формування інтеграційних якостей особистості дошкільника на основі календарно-тематичного планування. Такими інтеграційними формами в дошкільній освітній інтеграції можуть виступати спільні творчі проєкти, свята, експерименти, подорожі, екскурсії.

6. Пізнавальна задача, яку вони самі обирають для відкриття явищ навколишнього світу. Інтегрована пізнавальна задача – це така проблемна

задача, яка включає суб'єктів освітнього процесу в діяльність по встановленню та засвоєнню зв'язків між структурними елементами освітніх ліній.

В якості форми представлення інтегрованого освітнього процесу в закладі дошкільної освіти Л. Трубайчук пропонує використовувати технологічну карту. Така карта, на думку вченого, допомагає вихователю об'єднати освітні лінії в єдиний цілісний процес, спроектувати спільну і самостійну діяльність дітей, визначити її зміст і продукт діяльності дошкільнят, тобто бути своєрідним планом вихователя і відображати різноманітні види дитячої діяльності протягом одного дня або розвитку теми протягом тижня, місяця. Системоутворюючим фактором служить реалізація принципу календарно-тематичного планування [8].

Аналізуючи роботи О. Кузнецової і С. Проняєвої, ми прийшли до висновку, що великими можливостями з точки зору інтеграції володіють ігри. Гра – глибоко інтегрована форма організації навчання:

- по-перше, дитина в грі виступає дієвим, «працюючим» інтегратором, активність якого обумовлена позитивним прийняттям гри, готовністю до виконання правил гри, умінням вживатись в гру;

- по-друге, особистість дитини в грі є системоутворюючим фактором, який об'єднує когнітивний, поведінковий та емоційний компоненти гри;

- по-третє, зміни в розвитку дитини, якісні характеристики її «зростання» є метою і результатом гри.

Будь-яка навчальна гра інтегративна за своєю суттю: власне ігрові та дидактичні завдання взаємопов'язані, як і їх результати, рішення ігрових завдань призводить до досягнення дидактичних цілей.

Сьогодні педагогам пропонується зробити зміст роботи з дітьми більш цілісним, осмисленим, зрозумілим, логічним з точки зору дитячого сприйняття, зберігши при цьому специфічні завдання кожного напрямку розвитку. І найбільш очевидне рішення – «сортування» змісту з певних тем.

По відношенню до дітей дошкільного віку слово «тема» повинно розумітися ширше, ніж тема шкільного уроку, не тільки як конкретне знання про предмет, подію, явище, але і як широке асоціативне поле навколо неї, що дозволяє бачити розмаїття взаємозв'язків, що забезпечує широту і різнобічність їх уявлень [20].

Васюкова Н. і Родіна Н. виділяють три етапи освоєння змісту кожної теми. На першому етапі вихователю необхідно з'ясувати наявні уявлення і досвід дітей з даної теми, тобто що вони знають, з чим вже зустрічались в житті, як це розуміють. Виявлення колективних знань дуже істотно, так як вихователю належить не просто підсумовувати відомості, відомі дітям, а й

узагальнити, упорядкувати їх, привести в єдину систему, показати, що ще потрібно дізнатись, щоб отримати більш повне уявлення про якесь явище.

Далі йде етап розширення і збагачення наявних уявлень дітей. Вихователь підбирає найбільш адекватні форми роботи і види діяльності, що дозволяють дітям отримати нові знання або самим «відкрити» їх, переконатись в чому-небудь на практиці (наприклад, спостереження, екскурсії, спільне дослідження проблеми, читання художньої та пізнавальної літератури, перегляд відеофільмів, спільний з дорослими пошук нової інформації в книгах, Інтернеті та ін.). При цьому педагог постійно контролює ступінь розуміння матеріалу дітьми, ставлячи питання і організовуючи їх самостійну діяльність.

На завершальному етапі відбувається узагальнення, закріплення та систематизація отриманих уявлень. Для дітей це цікава підсумкова подія, в якій всі беруть участь, демонструючи те, чому навчились, що дізнались. За формою організації це можуть бути свято, вікторина, конкурс, тематичне дозвілля, змагання, гра-драматизація тощо. Рух до такої події мотивує дитячу діяльність, дозволяє утримувати увагу та інтерес дітей до теми, робить процес навчання непомітним і ненав'язливим, легким і захоплюючим.

Для педагогів, в свою чергу, подібні заходи можуть служити своєрідним засобом контролю розвитку дітей, якщо в сценарій будуть включені практичні завдання для дітей, які потребують застосування отриманих знань.

Використовувані види дитячої діяльності будуть гнучко поєднуватись в процесі освоєння змісту теми, а не будуть «прив'язані» до конкретного дня тижня, виключаючи заняття музикою і фізкультурою.

Звичайно, кожна освітня лінія має свої, властиві тільки їй завдання. Разом з тим, завдання, що відносяться до різних освітніх ліній, можуть бути тісно пов'язані між собою або здатні інтегруватись на загальному змісті.

Планування має спиратись не тільки на завдання, вікові особливості, специфіку діяльності, але і на успішність освоєння дітьми попереднього матеріалу. Для цього педагогам рекомендується вести в довільній формі щоденникові записи, відзначаючи як особисті успіхи дітей, так і виниклі проблеми. Подібна рефлексія дозволяє педагогу глибше пізнати своїх вихованців, відзначити їхні переваги і помітити недоліки, які він може скорегувати сам або за допомогою інших фахівців.

Планування освітнього процесу на інтегративній основі також дозволяє тематично об'єднати діяльність різних педагогів закладу дошкільної освіти: вихователів, логопедів, музичного керівника, психологів, усунувши, таким чином, повтори, дублювання матеріалу, роблячи освітній процес цілісним і різнобічним.

В цілому, побудова освітнього процесу на комплексно-тематичному принципі і принципі інтеграції освітніх ліній має, на думку, Н. Васюкової і Н. Родіної наступні переваги:

- уявлення дітей про навколишній світ стають більш цілісними і глибокими;

- посилюється ступінь самостійності і активності дітей, підвищується вмотивованість дитячої діяльності;

- зміщується акцент освітньої роботи з безпосередньо освітньої діяльності на діяльність у режимі дня, що забезпечує зменшення психологічних навантажень на дітей при посиленні індивідуального підходу і врахування інтересів самих дітей;

- забезпечується взаємодія між усіма учасниками педагогічного процесу, у них виробляється єдиний погляд на розвиток дитини-дошкільника.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам визначити поняття «інтегрований освітній процес» як цілеспрямований і систематичний процес об'єднання освітніх областей, різних видів дитячої діяльності, дитячо-батьківських відносин для формування у дитини цілісної картини світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безрукова В. С. Интеграционные процессы в теории и практике / В. С. Безрукова. – Екатеринбург: СГИПИ, 1994. – 152 с.
2. Большой психологический словарь / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – М.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 672 с.
3. Великий тлумачний словник української мови: 170 000 / авт., керівник проекту та гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2001. – 1425 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6-ти т. Т.4. Детская психология / Л. С. Выготский; под ред. Д. Б. Эльконина. – М.: Педагогика, 1984. – 432 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 373 с.
6. Коменский Я. А. Избранные педагогические труды / Я. А. Коменский. – М.: Учпедгиз, 1955. – 279 с.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М.: Академия, 2004. – 345 с.
8. Трубайчук Л. В. Интеграция как форма организации образовательного процесса / Л. В. Трубайчук // Актуальные проблемы дошкольного образования: интеграция образовательного процесса в ДОУ: материалы IX Международной научно-практической конференции. – Челябинск: Изд-во ООО «Три кита», 2011. – С. 271-277.
9. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения / К. Д. Ушинский. – М., 1953. – Т. 1. – С. 524.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>